Kako velike kompanije pronalaze jeftin rad

Kaić, Anna

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:045399

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

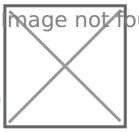
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA
«DR. MIJO MIRKOVIĆ»

Anna Kaić

KAKO VELIKE KOMPANIJE PRONALAZE JEFTIN RAD

ZAVRŠNI RAD

Pula, 2017.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA
«DR. MIJO MIRKOVIĆ»

Studentica: Anna Kaić
Matični broj: 3850-E, redovni student
Smjer: Ekonomija, preddiplomski studij

KAKO VELIKE KOMPANIJE PRONALAZE JEFTIN RAD

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Međunarodna tržišta i poslovanje
Mentor: doc. dr. sc. Daniel Tomić

Pula, lipanj 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Anna Kaić, kandidat za prvostupnika ekonomije, smjera Ekonomija ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Anna Kaić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Kako velike kompanije pronalaze jeftin rad“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

_____

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. JEFTINA RADNA SNAGA: KADA I ZAŠTO? 3
2.1 ANALIZA IZVORA I OKVIRA PROBLEMATIKE JEFTINE RADNE SNAGE 4
2.2 VAŽNOST MULTINACIONALNIH KOMPANIJA 5
3. GLOBALNA NABAVA (GLOBAL SOURCING) 8
3.1 PRETPOSTAVKE I MOTIVI RAZVOJA 9
3.2 FENOMEN EKSPLOATACIJE RADNE SNAGE U SVIJETU 12
3.2.1 Primjer Kine 15
3.2.2 Primjer Indije 20
4. INSTRUMENTI ZA SUZBIJANJE EKSPLOATACIJE RADA 23
4.1 MEĐUNARODNI UGOVORI, STANDARDI I KONVENCIJE O DOHOTKU 23
4.1.1 Opća deklaracija o ljudskim pravima 23
4.1.2 Međunarodni Pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima 24
4.1.3 Ustav Međunarodne organizacije rada (International Labour Organistion) - predgovor 25
4.1.4 Konvencija o određivanju minimalnog dohotka 26
4.1.5 Kodeks inicijative etičke trgovine 26
4.1.6 Social Accountability International - SA8000 STANDARD 27
4.2 PRAVEDNA TRGOVINA (FAIRTRADE) 27
4.3 ETIČNA TRGOVINA (ETHICAL TRADE) 30
6. ZAKLJUČAK 32
LITERATURA 34
POPIS GRAFIKONA 38
POPIS SLIKA 39
SAŽETAK 40
ABSTRACT 41

1. UVOD

U današnjem svijetu jeftina su radna snaga i eksploatacija rada fenomeni koji su sve češći. Rijetko se tko zapita tijekom kupnje, kako je moguće pronaći odjevne predmete i druge proizvode po toliko niskoj cijeni, kada je za njihovu proizvodnju potrebno uložiti puno rada. Kupnjom proizvoda direktno od proizvođača suočavamo se sa spoznajom da je stvarna vrijednost rukotvorine puno veća od cijene koju platimo u trgovini. Kako je moguće uspjeti u spuštanju cijene do toliko niske razine? Odmah je moguće odbaciti pretpostavku da bi prodavatelj nekog dobra smanjio svoju dobit kako bi potrošačima ponudio što jeftiniju robu. Takvo se postupanje protivi načelima poslovanja koja se temelje na rentabilnosti kao preduvjet za daljnji uspjeh.

Nisku cijenu je moguće postići na dva načina. Jedan od načina je korištenje jeftinih i manje kvalitetnih materijala u proizvodnji, ali na takav način postoji mogućnost gubitka kupaca koji će kupovati kvalitetniju robu kod konkurenta. Drugi je način proizvodnja u velikim serijama korištenjem jeftine radne snage u onim zemljama koje danas obiluju resursima. Uz nepromijenjene druge faktore u proizvodnji, što je niža cijena rada kod proizvodnje jednog dobra, niži će biti i troškovi u proizvodnji tog dobra što automatski daje mogućnost plasiranja proizvoda na tržište po kompetitivnoj cijeni.[1] Danas mehanizacija zauzima posao čovjeka u proizvodnji mnogih dobara, ali postoje neki poslovi u kojima se ljudska ruka ne može zamijeniti, kao na primjer u obradi pamuka za izradu odjeće. U ovom će radu biti objašnjeno zbog kojeg je razloga u nekim zemljama rad jeftiniji nego u drugim, te u konačnici kako i s kojim ciljem velike kompanije pronalaze jeftinu radnu snagu. Isto tako, bit će prikazani zakoni, regulative i standardi koji imaju kao cilj zaštitu radnika u zemljama gdje se rad eksploatira. Mnogo ljudi nije svjesno uvjeta u kojima se proizvode dobra koji oni koriste, kao niti da se za proizvodnju mnogih roba koristi dječji rad stoga je u ovom radu prikazano i nekoliko primjera radne okoline i uvjeta u kojima zaposlenici proizvode.

Neke organizacije omogućuju proizvodnju dobara s njihovim zaštitnim znakom, koji rezultira višom cijenom za krajnjeg potrošača, ali isto tako osigurava dostojanstven dohodak radniku.

[1] Chun L. (2003.), *What is China's Comparative Advantage*, Vol. 36, no. 2, , str. 3–20., The Chinese Economy, dostupno na: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10971475.2003.11033463, pristupljeno: 6.4.2017.

Iako viša cijena takvih proizvoda, u odnosu na konkurentske proizvode, može zaustaviti potrošača od kupnje, informiranjem se može prikazati zašto je cijena viša i u konačnici opravdati ju.

Rad je podijeljen u pet poglavlja u kojima se prikazuje problematika jeftine radne snage. U uvodnom se poglavlju čitatelja uvodi u problematiku rada, njegov sadržaj, koncepciju i metodologiju korištenu kod pisanja istog. U prvom je poglavlju objašnjen izvor problematike, okvir razvoja i uloga multinacionalnih kompanija u povećanju potražnje za jeftinom radnom snagom. U drugom je poglavlju obrađen koncept globalne nabave i pretpostavke njegovog razvoja. U istom su poglavlju prikazani dobri i loši primjeri global sourcinga i efekata na kvalitetu života radnika. Četvrto poglavlje sadrži instrumente suzbijanja eksploatacije rada, kao što su konvencije, organizacije, ugovori i standardi. Detaljnije je objašnjen i rad pravedne trgovine (Fairtrade) i etičke trgovine (Ethical Trade). U zaključnom su poglavlju objašnjena osobna razmatranja i kritički prikaz na temu rada.

Osnovna svrha ovog rada jest upoznati čitatelje s načinom na koji velike kompanije pronalaze jeftin rad i kako se proizvodi većina proizvoda koji se svakodnevno koriste, te ih informirati o mogućim načinima sudjelovanja u suzbijanju eksploatacije rada. U ovom su radu korištene deduktivna metoda, metoda analize i komparacije, metoda generalizacije i naracije, te statistička metoda.

2. JEFTINA RADNA SNAGA: KADA I ZAŠTO?

Adam Smith je već prije više od 200 godina u svom djelu *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* tvrdio *"Načelo je svakog mudrog oca obitelji da nikada ne pokuša načiniti kod kuće ono što će ga više stajati da načini nego da kupi... Ako nas jedna strana zemlja može opskrbiti nekom robom jeftinije nego što je mi sami možemo načiniti, bolje je kupiti je izvjesnim djelom proizvoda naše vlastite radinost koja se upotrebljava na način kojim postižemo izvjesnu prednost."* [2] i tako jednostavnim putem objasnio zašto bi kompanije trebale biti prisutne na međunarodnom tržištu. Smithovu je misao moguće primjenjivati i danas i to u sektoru managementa kupovine na globalnoj razini.

Na globalnoj razini, međunarodne kompanije odlučuju poslovati na način da ekspandiraju pojedine dijelove vlastitog lanca opskrbe, a neke dijelove poslovanja ostavljaju dobavljačima.[3] Financijska integracija između nacija omogućila je probitak trgovine onim zemljama s većim proizvodnim mogućnostima putem davanja zajmova zemljama s viškom štednje. Najveći zajmodavci u posljednja dva desetljeća su Kina i Japan, a prvenstveno zbog niske nacionalne štednje i ubrzanog rasta informatičkog i biomedicinskog sektora. Najveći zajmoprimac iz Kine i Japana zemlja je SAD. Integracija financijskih tržišta i tržišta roba na globalnoj razini omogućilo je velike probitke izražene nižim cijenama, bržim rastom inovacija i dinamičnijim gospodarskim rastom, no i s popratnim problemima. Jedan od najvećih problema predstavlja povećana nezaposlenost zbog kompetitivne cijene rada inozemnih radnika. Naime, jeftinijom se radnom snagom drastično smanjuju troškovi proizvodnje, te dolazi do otpuštanja radnika zbog neisplativosti poslovanja.[4]

Jedan od impresivnih primjera takve nuspojave jest drastično smanjenje zaposlenih u američkoj tekstilnoj industriji. U razdoblju od 1980. do 2007.godine broj zaposlenih u američkoj industriji tekstila i odjeće smanjio se s 2 milijuna na 0,6 milijuna radnika. Proizvodnja se tekstila preselila najvećim dijelom u Kinu, gdje su troškovi proizvodnje bili puno niži, što je rezultiralo prosvjedima radnika, ugroženih međunarodnom trgovinom, iskazivanjem želje za uvođenjem protekcionističkih mjera kao što su carine i kvote na međunarodnu trgovinu. [5]

[2] Smith A. (1776.), *Bogatstvo naroda; Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Masmedia, Zagreb, str. 446 - 447 loc.cit.
[3] Baldassarre F. (2012.), *Global Sourcing: Opportunita' e sfide gestionali*, EGEA, Universita' degli studi di Bari, Bari
[4] Baban Lj. (1996.), *Međunarodna ekonomija*, Ekonomski fakultet: Zavod za znanstveni rad HAZU, Osijek
[5] Samuelson P. A., Nordhaus W.D., *Ekonomija*, Zagreb: MATE, 19. izdanje

2.1 ANALIZA IZVORA I OKVIRA PROBLEMATIKE JEFTINE RADNE SNAGE

Proces globalizacije je u zadnjim desetljećima doživio svoj najveći rast i njezin razvoj doveo je između ostalog i do smanjivanja barijera kretanja roba i kapitala. Političke promjene i reforme dovele su do integriranja na međunarodnim tržištima bivših komunističkih zemlja kao što su Kina i Indija i drugim gospodarstvima u nastajanju. Osim toga ima svoje efekte na organizaciju i mijenjanje lokacija proizvodnje.[6]

Globalizacija kakvu poznajemo danas jest rezultat višestrukih političkih, ekonomskih i tehnoloških šokova koji su se zbrojili i došli do svojeg maksimalnog izražaja od osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Ti su šokovi doveli do potpune promjene u strukturi proizvodnje. Danas inozemna izravna ulaganja i razmjena dobara i usluga nalaze se u direktnoj borbi s globalnom konkurencijom na međunarodnom tržištu. Velike promjene koje je sa sobom donijela globalizacija prisilile su kompanije na adaptaciju istim, ali isto tako su pružile poduzećima mogućnosti velike ekspanzije. Liberalizacija trgovine omogućuje dopiranje do novih zemlja za investiranje u kojima se mogu proizvoditi dobra po vrlo niskoj cijeni pomoću jeftine radne snage. U konačnici se ista ta dobra mogu izvoziti i prodavati rezultirati velikom isplativošću inicijalnog ulaganja. No rezultat takvih ulaganja ima i svoje negativne strane, koje je moguće percipirati na razini tržišta rada što sa socijalnog gledišta tako i na razini poduzeća. Međunarodna raspodjela rada, pogotovo što se tiče jeftine radne snage, dovelo je do velike borbe za dostizanje konkurentnosti što je kao rezultat imalo smanjenje kvalitete radnog mjesta i kvalitete života zaposlenih radnika. Međunarodna tržišta omogućuju svakom poduzeću pristup jeftinoj radnoj snazi, jeftinim sirovinama, specijalistima i inovacijama koje mogu biti uključene u organizaciju poduzeća. To dovodi do negativnog fenomena snižavanja plaća i blagostanja radnika i stanovništva zbog velike presije koju stvara konkurencija.[7]

Ponovna organizacija proizvodnog procesa na globalnoj razini daje mogućnost poduzećima da dosegnu veću razinu kompetitivnosti putem smanjivanja troškova proizvodnje ili putem povećanja visine prodaje ulaskom u nova tržišta. Popratni efekt procesa internacionalizacije

[6] Baldassarre F. (2012.), *Global Sourcing: Opportunita' e sfide gestionali*, EGEA, Universita' degli studi di Bari, Bari
[7] Ibid

proizvodnje jest pristup novim tehnologijama, know-how i specijaliziranim tehnikama proizvodnje s ciljem povećanja vlastite konkurentnosti.[8]

Od 1970. godine započeo je fenomen nabave izvan obale (off-shoringa) u istočnim zemljama. Ovim se terminom označava lociranje jednog djela proizvodnje ili cjelokupne proizvodnje u zemlji izvan domaćih granica. Isto tako, počeo se razvijati i fenomen off-shore outsourcinga, odnosno kupnje proizvoda već proizvedenih u inozemnoj tvrtki.[9]

Desetljećima velike multinacionalne kompanije prate trend decentralizirane proizvodnje, selidbom vlastitih pogona u istočnim zemljama i zemljama u razvoju. Kako bi ostvarile pristup u međunarodnom poslovanju, poduzeća moraju shvatiti efekte koje globalizacija ima na njihove strategije. Efekti globalizacije daju obvezu poduzeću na analizu načina na kojima mogu ostvariti kompetitivnu prednost. Od sredine osamdesetih godina, mnogo je stručnjaka objavilo radove o promjenama u managementu opskrbe (supply management). Taj veliki interes za upravljanjem opskrbom označava važnost ovog čimbenika u managementu poduzeća.[10]

2.2 VAŽNOST MULTINACIONALNIH KOMPANIJA

Industrijske revolucija u Engleskoj, početkom 18. stoljeća rezultirala je brzim razvijanjem kemijske, stolarske i elektroindustrije, dok je početak 20. stoljeća obilježen razvojem automobilske industrije. Rastuće potrebe za opskrbom sirovinama i rudama učinile su da se započne potraga za novim tržištima i na taj su se način međunarodna trgovina i inozemna ulaganja počela razvijati i širiti. Političko i ekonomsko okruženje bili su pogodni za razvoj takve vrste poslovanja. Naime, uz manjak ratova koji bi povećali rizičnost inozemnih ulaganja i usvajanjem zakona koji su štitili vlasnička prava dolazi do potpisivanja mnogobrojnih investicijskih sporazuma. Takav okvir predstavlja pogodnu atmosferu za poticanje razvoja i otvaranja novih multinacionalnih kompanija.[11]

Druga polovica 19. stoljeća bila je obilježena uvođenjem protekcionističkih mjera i parcijalnom napuštanju liberalne ekonomske politike. Kako su se takva ograničenja odnosila na uvozne proizvode (povećanje carina), a ne na inozemne investicije, protekcionizam je rezultirao povećanjem otvaranja pogona u onim zemljama gdje je odabrana vrsta proizvodnje imala

[8] Baldassarre F. (2013.), *La sfida manageriale del global sourcing:concetti, letteratura ed evidenze empiriche*, AIDEA, Universita' degli studi di Bari, Bari, dostupno na: http://www.aidea2013.it/docs/308_aidea2013_economia-aziendale.pdf, pristupljeno: 14.5.2017.
[9] Ibid
[10] Ibid
[11] Andrić I., Pavlović D. (2016.), *Međunarodno poslovanje*, Libertas Međunarodno sveučilište: Plejada, Zagreb

najveće tržište. Eksponencijalan rast multinacionalnih kompanija znatno su usporila dva svjetska rata i velika ekonomska kriza u prvoj polovini 20. stoljeća. Tek je u sedamdesetim godinama 20. stoljeća došlo do ponovnog značajnog rasta inozemnih investicija, a devedesete su zabilježene i širenjem poslovnih aktivnosti, broja i veličine multinacionalnih kompanija. Na taj je način ostvarena prodaja u 2010. godini bila šest puta veća u odnosu na prodaju ostvarenu 20 godina ranije, a isti eksponencijalni rast u istom vremenskom razdoblju doživio je i izvoz.[12]

Postoji nekoliko faza kroz koje svako poduzeće prolazi na putu od nacionalnog do multinacionalnog poslovanja. Nakon prodaje na nacionalnoj razini, započinje prodaju proizvoda na međunarodnoj razini prodajom proizvoda putem posredovanja inozemnog predstavnika. Nakon toga direktnim trgovačkim prisustvom i u konačnici proizvodnim prisustvom utvrđuje svoje prisustvo na inozemnom tržištu. U zadnje vrijeme sve češće nastaju i takozvane "born global" kompanije, odnosno kompanije koje već od osnivanja koriste globalno tržište za svoj rast i razvoj. Vlasnička struktura multinacionalnih kompanija vrlo često je izuzetno razgranata, te ju je u većini slučajeva teško definirati. Promjena u potražnji, u potrebama kojima je potrebno udovoljiti, kao i uvođenjem novih proizvoda i pojava novih sofisticiranih tehnologija dovodi do konstantne promjene dimenzije poslovanja multinacionalnih kompanija. [13]

Rast broja multinacionalnih kompanija uvjetovao je otvaranje podružnica i u drugim zemljama. U 2014. godini, veći se broj kompanija iz Sjedinjenih Američkih Država, Europe i Japana nalazilo u Kini od broja kompanija otvorenih u Njemačkoj, Francuskoj i Velikoj Britaniji. Najveće multinacionalne kompanije uspijevaju ostvariti veći broj prihoda u odnosu na bruto domaći proizvod pojedinih država. Uzimajući kao primjer Walmart (američka multinacionalna kompanija), čiji su ukupni prihodi u 2014. godini iznosili 486 milijardi američkih dolara i uspoređujući taj iznos s BDP-om razvijenih zemalja kao što su Norveška (498 milijardi američkih dolara), Austrija (438 milijardi američkih dolara) ili Danska (352 milijardi američkih dolara)[14], vidljivo je kako prihodi jedne jedine multinacionalne kompanije uspijevaju nadmašiti BDP pojedinih zemlja. Naime, kako bi postigle visoki uspjeh, multinacionalne su se kompanije trebale uključiti u međunarodno poslovanje izlaskom na inozemno tržište pogotovo putem

[12] Andrić I., Pavlović D. (2016.), *Međunarodno poslovanje*, Libertas Međunarodno sveučilište: Plejada, Zagreb
[13] Baldassarre F. (2012.), *Global Sourcing: Opportunita' e sfide gestionali*, EGEA, Universita' degli studi di Bari, Bari
[14] The World Bank, http://www.data.worldbank.org, pristupljeno 16.5.2017.

izravnih inozemnih ulaganja. Izlazak na inozemno tržište donosi sa sobom mnogobrojne rizike, ali isto tako postoji mnogo prednosti.[15]

Moguće je izdvojiti najmanje pet konkurentskih prednosti koje multinacionalne kompanije imaju izlaskom na međunarodno tržište u odnosu na kompanije koje posluju samo unutar nacionalnih granica. Prva se prednost odnosi na ekonomiju obujma. Najme, proizvodnja u velikim serijama omogućuje da se fiksni troškovi raspodjele na veći broj proizvoda i na taj način dolazi do smanjivanja cijene svakog proizvoda pojedinačno. S druge strane opskrbom na globalnoj razini otvara se mogućnost da multinacionalne kompanije pribave sirovine, repromaterijale i jeftinu radnu snagu u zemljama u kojima imaju najbolji odnos cijene i vrijednosti. Global sourcing stoga omogućuje smanjivanje troškova proizvodnje ili opskrbu onim sirovima koji nisu dostupni na unutar nacionalnog prostora. Global sourcing se koristi pogotovo za pogone koje ne iziskuju dugi proces pokretanja proizvodnje kao na primjer tekstil i obuća, zbog toga što je takve vrste pogona najlakše i najbrže preseliti u one zemlje koje u onom trenutku imaju najjeftinije faktore proizvodnje. Nadalje, pozicioniranjem centrima izvrsnosti daje mogućnost multinacionalnim kompanijama da surađuju s visokokvalificiranim znanstvenicima iz više država što je velika prednost pogotovo u farmaceutskoj industriji, IT sektoru, elektronici itd. Poslovanjem multinacionalnih kompanija u više zemlja dolazi do diverzifikacije rizika poslovanja putem ostvarivanja prihoda iz više država. Tako se, na primjer, u slučaju kriza, recesija ili elementarnih nepogoda, može smanjiti šteta time što se smanjuju aktivnosti u zemljama u kojima je prisutan problem, a poveća se aktivnost u zemljama u boljem stanju.[16]

[15] Andrić I., Pavlović D. (2016.), *Međunarodno poslovanje*, Libertas Međunarodno sveučilište: Plejada, Zagreb
[16] Ibid

3. GLOBALNA NABAVA (GLOBAL SOURCING)

Termin globalna nabava (global sourcing) u literaturi nije točno definiran zbog toga što se za opisivanje glavnog značenja riječi globalna nabava, odnosno međunarodna kupovina, koristi više termina. Za opisivanje takve aktivnosti koristi se više termina: globalna nabava (global sourcing), međunarodna nabava (international purchasing), svjetska nabava (worldwide sourcing), uvozna nabava (import sourcing), nabava izvan obale (offshore sourcing), međunarodno nabavljanje (international procurement).[17]

Razlike između definicije međunarodna nabava (international purchasing) i globalne nabave nalaze se u opsegu i složenosti posla, u okruženju u kojemu poduzeća proizvode vlastita dobra i u motivu za sourcing. Prema Murray et al., global sourcing jest "organizacija ponude i proizvodnje jednog poduzeća čije su djelatnosti podijeljene na globalnoj razini". Druga moguća definicija, prema Bozarth et al. i Van Weele jest da je global purchasing "aktivnost potrage i pridobivanja dobara, usluga i drugih resursa na svjetskoj razini s ciljem zadovoljavanja potrebama poduzeća i sa namjerom nastavka poboljšanja trenutne konkurentske pozicije poduzeća." Ova se definicija bazira na tri ideje.[18] [19]

Prije svega global sourcing nije percipiran isključivo kao "fizički" sourcing, odnosno ne uključuje samo obvezu za kupnjom nego i obvezu za rastom i razvojem dobavljača i stvaranjem umreženosti između poduzeća i dobavljača. Global sourcing može predstavljati strategiju kojom se nastoji smanjiti trošak proizvodnje, ali isto tako može predstaviti strategiju dostizanja kompetitivne pozicije na tržištu.[20] Potrebno je isto tako naznačiti da, ako poduzeće nakon evaluiranja mogućnosti global sourcinga odluči da se proizvodnja dobra više isplati u vlastitoj zemlji, ne dolazi do efektivne kupnje inozemnog dobra za proizvodnju i ta eventualna evaluacija mogućnosti global sourcinga ulazi u strategiju global sourcinga poduzeća. Iz toga proizlazi da, u definiciju global sourcinga ne ulazi samo gotov čin, rezultat sourcinga, već i proces odlučivanja isplativosti takve vrste kupnje. Stoga globaliziranost jednog poduzeća nije

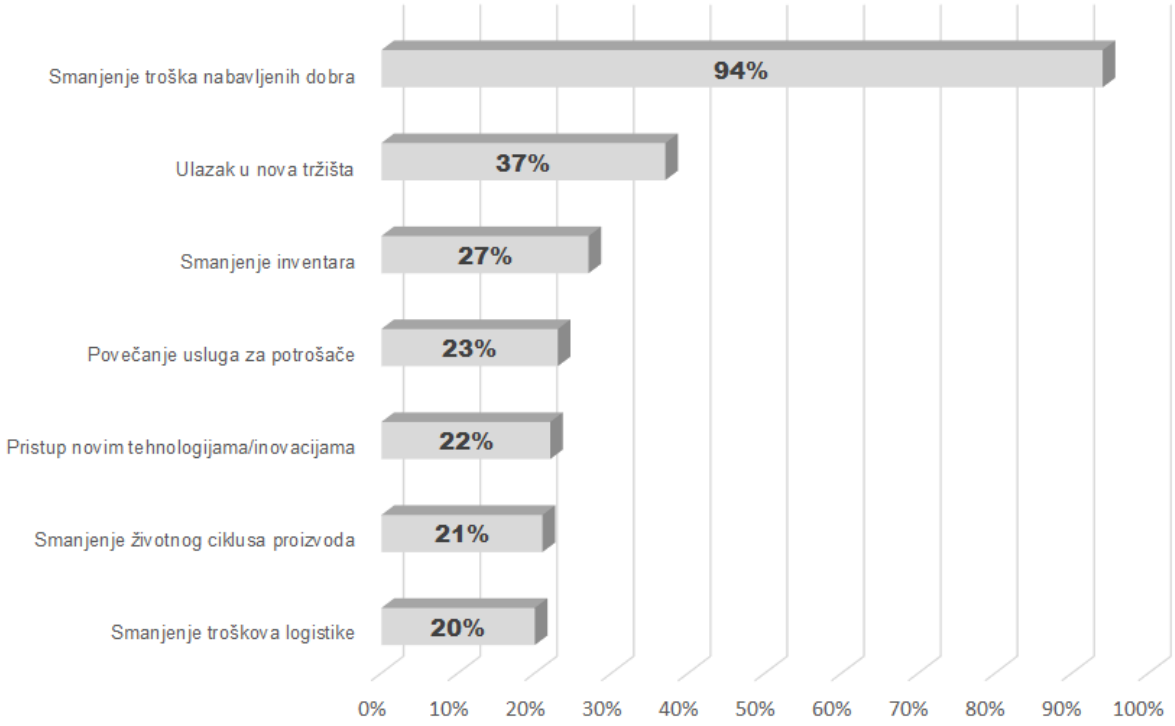
[17] Baldassarre F. (2012.), *Global Sourcing: Opportunita' e sfide gestionali, EGEA*, Universita' degli studi di Bari, Bari
[18] Bozarth C., Handfield R., Das A. (1998), *Stages of global sourcing strategyevolution: an exploratory study*, broj 16, str. 241- 255, Journal of Operations Management, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/223765707_Stages_of_Global_Sourcing_Strategy_Evolution_-_An_Exploratory_Study, pristupleno 15.4.2017., loc.cit.
[19] Van Weele A.J. (2005), *Purchasing and Supply Chain Management. Analysis, Planning and Practice*, Thomson-Cengage, London, loc.cit.
[20] Ibid

moguće mjeriti isključivo odnosom ukupne kupnje i kupnje u inozemstvu. Ova definicija uzima u obzir i krajnje namjere poduzeća, odnosno smatra se da će se jedno poduzeće odlučiti za global sourcing ovisno o razini pozitivnih učinaka koji bi global sourcing mogao imati na poslovanje. Prema tome, i sama organizacija i implementacije spadaju u istraživanja global sourcinga poduzeća.[21]

3.1 PRETPOSTAVKE I MOTIVI RAZVOJA

Motivacije zbog kojih se jedno poduzeće odlučuje za global sourcing su mnogobrojne i razlikuju se prema potrebama, namjerama i strategiji poduzeća.

Grafikon 1. Motivacija za global sourcing

Izvor: Izrada autora prema: ABERDEEN GROUP, The CPO's Agenda: Strategies for Procurement Transformation: *Report*, (2005.) Boston Ma, dostupno na: http://www.avotus.com/french/pdf/white/CPOAgenda_Aberdeen2.pdf, pristupljeno: 12.5.2017.

Iz gornjeg grafikona moguće je vidjeti kako je glavna motivacija za global sourcing smanjenje troškova nabavljenih dobra, no to nije jedini razlog. Uzima se u obzir i mogućnost ulaska u

[21] Ibid

nova tržišta, pristup novim tehnologijama i inovacijama i smanjivanje troškova logistike, no ovi čimbenici utječu u puno manjoj mjeri pri odluci o global sourcingu.

Glavna pitanja na koje je potrebno da poduzeće pronađe odgovor kod odluke o global sourcingu su: u kojoj je zemlji najbolje locirati vlastitu proizvodnju, koji udio proizvodnje je potrebno ostvariti unutar zemlje, a koji udio izvan zemlje te, koji je najbolji mogući način koordiniranja globalnog proizvodnog lanca. [22]

Gdje prenijeti proizvodnju. To je jedno od glavnih pitanja kojemu je potrebno pronaći odgovor. Naravno, krajnji cilj seljenja manufakture u neku drugu zemlju jest minimizacija troškova proizvodnje i maksimizacija kvalitete proizvoda. Pri odabiru zemlje potrebno je uzeti u obzir faktore koji bi mogli zaustaviti seljenje pogona kao što su politička situacija u zemlji, različita kultura ili religija itd. Ovisno o cijeni faktora proizvodnje neke zemlje imaju komparativnu prednost u proizvodnji nekih dobara, dok druge zemlje imaju komparativnu prednost u proizvodnji drugih dobara. Politička, ekonomska i kulturološka slika u odabranoj zemlji mogu imati velik utjecaj na troškove, koristi i rizike pokretanja ili selidbe poslovanja u pojedinim zemljama. Isto tako i moguća ograničenja trgovine mogu imati utjecaj pri odabiru lokacije, kao i zakoni i pravila o izravnim stranim investicijama (FDI). Na primjer, iako neka zemlja može izgledati vrlo povoljna za investiranje, moguća ograničenja mogu te investicije učiniti nemogućima. Isto tako, iako se neke sirovine mogu činiti manje skupima u nekim zemljama, moguće ograničenja trgovine kao što su carine, mogu učiniti takvu vrstu posla neisplativom. Potrebno je uzeti u obzir i promjene tečaja koje mogu učiniti zemlju koja je izgledala pogodna za proizvodnju, neatraktivnom. [23]

Švedski gigant u proizvodnji namještaja Ikea, kojeg je osnovao Ingvar Kamprad u Švedskoj 1943. godine, predstavlja odličan primjer poduzetničkog uspjeha. U 2011. godini Ikea je brojila 131 000 suradnika, a prihodi od prodaje su bili veći od 24 milijarde eura. Bila je prisutna u 37 država sa 258 prodajnih mjesta u 37 država, pogotovo u Europi, gdje je realizirala 82% svojih

[22] Baldassarre F., Campo R. (2014.) *Global sourcing and back-shoring: towards a possible shift of sourcing strategies?*, Universita' degli studi di Bari, Bari, dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Fabrizio_Baldassarre/publication/265993843_Global_sourcing_and_back-shoring_towards_a_possible_shift_of_sourcing_strategies/links/5422beb50cf238c6ea6bb33d.pdf, pristupljeno: 14.5.2017.

[23] Hill W. L. C., (2000.), *International Business: Competing in the Global Marketplace*,The McGraw-Hill Companies, University of Washington, Washington

prihoda. Druga se prodajna mjesta nalaze u SAD-u, Kanadi, Aziji i Australiji. Iako se Ikea danas razlikuje od Ikee iz prošlosti, njezini su principi poslovanja ostali nepromijenjeni. Jedna od glavnih komponenta njihove strategije jeftinije cijene jest vlasništvo na malu količinu sredstava proizvodnje. Stoga, proizvodi koji se prodaju u Ikeinim trgovinama dio su proizvoda kojih je Ikea kupila putem međunarodne mreže prodavača.[24] Bliski odnosi sa dobavljačima predstavljaju velik čimbenik Ikeinog uspjeha, no vrlo se često upravo taj čimbenik izostavlja. U početcima njezinog poslovanja, odlučeno je da će Ikea prodavati sve veću količinu proizvoda iz vlastitog asortimana. Kontrola nad pravima proizvoda dovela je do striktnijeg i bližeg kontakta s dobavljačima. 2012. godine, skoro svi proizvodi koji Ikea prodaje u vlasništvu su Ikee. Sredinom devedesetih godina Ikea je imala više od 2000 dobavljača. Internalizacija Ikee započela je krajem 60-ih godina i početkom 70-ih godina prošlog stoljeća. Pribavljanje materijala izvan sjevernih i istočnih europskih zemlja bio je rezultat zabrane Švedske organizacije za trgovanje namještajem koja je zabranila dobavljačima poslovanje s Ikeom. Do sukoba sa Švedskom organizacijom došlo je zbog konstantnog Ikeinog angažmana u smanjivanju troškova, kojeg švedska organizacija nije htjela prihvatiti. 2008. godine, Ikea je pribavljala namještaj iz 54 različite zemlje, putem 30 odjela nabave diljem svijeta. Sredinom 60-ih godina došlo je do razvoja lanca nabave u zemljama puno udaljenijim od onih u kojima je Ikea inače prodavala svoje proizvode. Potraga za jeftinom radnom snagom dovela je Ikeu do pribavljanja svojih proizvoda u Kini, Indoneziji i Maleziji. 2009. godine Ikea je imala otprilike 1400 dobavljača. Oko 64% proizvoda pribavljala je iz europskih zemlja, 22% iz Kine i 16% iz Poljske. Komunikacija s dobavljačima koordinirana je purem trgovačkih ureda (trading office) diljem svijeta, što je vrlo važno jer bez dobre komunikacije s dobavljačima, povećava se rizik od nestanka zaliha (stock out), situacije u kojoj potražnja za proizvodom ne može biti zadovoljena zbog nestanka ponuđene robe, i rasta cijene zaliha. [25]

Proces Ikeinog global sourcinga omogućio je ovom gigantu održavanje kompetitivnosti. Jedan od glavnih čimbenika ove strategije jest vlasništvo nad pravim proizvoda što joj omogućuje promjenu dobavljača u kratkom roku ukoliko se to učini potrebnim. Isto tako, za Ikeu je vrlo važno održati broj potrebnih dobavljača na minimummu, kao i broj zemlja iz kojih pribavlja proizvode. To dokazuje da je Ikea efikasna u odabiru tržišta iz kojih pribavljati, putem koncentracije vlastitog poslovanja samo u određenim geografskim strateškim zonama. Time

[24] Baldassarre F. (2012.), *Global Sourcing: Opportunita' e sfide gestionali, EGEA*, Universita' degli studi di Bari, Bari
[25] Ibid

omogućuje smanjenje transportnih troškova što pridonosi i krajnjem rezultatu, odnosno smanjivanju cijena i održavanju kompetitivnosti.[26]

3.2 FENOMEN EKSPLOATACIJE RADNE SNAGE U SVIJETU

Struktura komparativnih prednosti se drastično promijenila nakon ulaska u sistem razmjene država kao što su Kina i Indija koje su bogate radnom snagom, ali siromašne kapitalom. Procjenjuje se da se nakon ulaska tih zemalja na međunarodno tržište, aktivna radna snaga na globalnoj razini udvostručila. Prema teoriji proporcije faktora, to bi trebalo dovesti do povećanja proizvodnje onih obra koji su radno intenzivni (niskokvalificirani rad).[27]

Sredinom 60-ih godina izvozna orijentiranost industrijskih proizvoda bio je jedan od modela industrijalizacije zemalja u razvoju u jugoistočnoj Aziji. Japan, četiri „tigra“ (Hong Kong, Tajvan, Južna Koreja i Singapur), Malezija, Tajland, Indonezija, te Indija i Kina (početkom 21. stoljeća) bile su zemlje koje su pomoću ovog modela ostvarile visoki ekonomski rast. Jedno od objašnjenja velikog rasta (od čak 10% godišnje u nekim od navedenih zemlja) jest niži stupanj zaštite, ali ne i u potpunosti otvorene trgovine. [28]

Biranje strategije izvozno usmjerenog rasta za zemlje u razvoju pravda se argumentima kao što su poticanje ovisnosti zemalja i njihovim komparativnim prednostima, mogućnost iskorištavanja ekonomije obujma i pritisak na domaćim poduzećima kako bi dosegli konkurentnu poziciju. Iako se takva vrsta strategije može činiti idealnom treba uzeti u obzir i moguće protekcionističke mjere na izvoznim tržištima kao i rizik od odbacivanja proizvoda iz industrijskih proizvoda zemalja u razvoju od strane industrijskih nacija. Izvoz zemlja u razvoju direktno ovisi o razvijenim zemljama pošto su baš te zemlje njihova izvozna tržišta, a o njihovoj potražnji za uvoz ovisi njihov izvoz. Zemlje u razvoju intenzivnije izvoze primarne proizvode i radno intenzivne industrijske proizvode, a uvoze strojeve, kapitalna dobra i potrošna dobra.[29]

Fenomen eksploatacije rada i iskorištavanja radne snage sve je rasprostranjeniji. Velike svjetske kompanije prepoznaju prednosti koje sa sobom nosi investiranje u siromašnije zemlje. Stvaranje konkurentske prednosti snižavanjem troškova proizvodnje strategija je koju su odabrale mnoge kompanije specijalizirane u različitim proizvodnjama: od tekstila, tehnologije, pa do hrane i pića. Približno 21 milijuna ljudi u svijetu žrtva je prisilnog rada, zarobljeno u

[26] Ibid
[27] Bilas V., Grgić M. (2008.) *Međunarodna ekonomija*, Lares Plus, Zagreb
[28] Ibid
[29] Ibid

poslovima koje ne mogu napustiti. Regije Azije i Pacifika broje najveći broj žrtava prisilnog rada. Naime čak 11.7 milijuna (56%) prisilnih radnika boravi upravo u ovim područjima. Na drugom mjestu prema broju zaposlenih prisiljenih na rad nalazi se Afrika, sa 3.7 milijuna (18%). Slijede Latinska Amerika sa 1.8 žrtava (9%), razvijene ekonomije i Europska Unija sa 1.5 milijuna (7%) radnika prisiljenih na rad. 26% ukupnog broja radnika iz ove skupine čine osobe s manje od 18 godina života. Žene i djevojke čine većinu radne snage prisiljene na rad sa 11.4 milijuna (55%), u odnosu na 9.5 milijuna (45%) muškaraca i dječaka.[30]

Slika 1: Broj radnika prisiljenih na rad u svijetu

Izvor: International Labour Organization (2012.), *Statistics on forced labour, modern slavery and human traffiking*, dostupno na: http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/policy-areas/statistics/lang--en/index.htm, pristupljeno: 23.6.2017.

Gigant u proizvodnji pametnih telefona i tableta Apple, 2015. je godine optužen za iskorištavanje radnika u proizvodnji tada novog iPhone 6s-a u svojoj tvornici u Shangayu. Neprofitna organizacija China Labour Watch iz New York-a, objavila je istraživanje kojim je potvrdila protuzakonite i nemoralne uvjete rada zaposlenih u navedenoj tvornici. Naime, otkriveni se problemi nisu odnosili samo na radno mjesto, već i na uvjete života radnika, koji su bili primorani boraviti u skučenim spavaonicama i raditi bez primjerenih uvjeta sigurnosti na radu. Sve češće žalbe prisilile su Apple na davanje naloga za istraživanje jednog svog

[30] International Labour Organization (2012.), *Statistics on forced labour, modern slavery and human traffiking*, dostupno na: http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/policy-areas/statistics/lang--en/index.htm, pristupljeno: 23.6.2017.

dobavljača Fair Labour Association-u 2012. godine. Od tada je kompanija angažiranija u kontroli provedbe direktiva za bolje uvjete rada. [31]

Proizvodni pogon u kojemu je China Labour Watch proveo istraživanje u vlasništvu je kompanije Pegatron i zapošljava više od 100 000 radnika. Istraživanje tvrdi da radnici u ovom pogonu zarađuju 1,85 američkih dolara na sat (oko 12,25 kuna) i rade veliki broj prekovremenih sati kako bi mogli pokriti troškove života. Isto tako tvrdi da dnevne smjene traju 9 sati dnevno, a pošto je istraživanje provedeno u rujnu 2015. godine, u vremenu lansiranja novog iPhone 6s-a, prekovremeni radni sati kretali su se od minimuma od 20 sati tjedno sa dodatnom smjenom od 10 sati subotom. Sa prekovremenim radom radnici zarađuju 753 američkih dolara (oko 4996 kuna) mjesečno. Apple je odbila komentiranje rezultata China Labour Watch-a, dok je kompanija Pegatron odbila razgovor s novinarima.[32]

Teške i nepravedne uvjete rada s lakoćom je moguće pronaći i u tekstilnoj industriji. Iako nitko ne bi očekivao bajne uvjete rada u trikotažama u Kambodži, situacijama u ovim je pogonima puno gora od onog što se misli. Izvješće Human Rights Watcha otkrio je situaciju u takvim pogonima. „Made in Cambodia" proizvodi sve češće nalaze svoj put u trgovinama u SAD-u. Veliki brandovi kao što su GAP, Marks & Spancer i Adidas sve češće biraju ovu zemlju za proizvodnju svoje odjeće. Outleti kao što su H&M mogu prodavati svoje trenirke po povoljnoj cijeni od 25 američkih dolara zbog toga što radnice u Kambodži takve odjevne predmete šiju za dohodak od 50 centa po satu rada. Nehumani uvjeti rada doveli su do mnogobrojnih štrajkova za veće plaće koji su u konačnici rezultirali velikim brojem mrtvih. Danas, pola milijuna radnika radi u tekstilnoj industriji, zbog toga što je alternativa takvom poslu, odnosno rad na plantažama riže, puno gora. Neki od pogona obećavaju dodatni profit onim radnicima koji uspijevaju popuniti veću kvotu proizvodnje košulja ili majica. Radnici velikim trudom pokušavaju dostići te kvote kako bi uspjeli zaraditi 50 do 75 centa više na kraju radnog dana da bi u konačnici većina tvrtki odbila isplaćivanje dodatne plaće. Takve su kvote često vrlo visoke: na primjer proizvesti 2000 majica u 10-satnom radnom vremenu, a radnici koji ne uspijevaju ispuniti kvotu na kraju radnog dana dobiju otkaz. [33]

[31]Kan M., *Low Wages, long hours persist at iPhone factory says labor group*, 22.10.2015., dostupno na: https://www.cnet.com/news/low-wages-and-long-hours-still-persist-at-iphone-factory-claims-labor-group/, pristupljeno: 11.5.2017.
[32] Ibid
[33] Winn P., *The slave labour behindyour favourite clothing brands: GAP, H&M and more exposed*, 22. 3. 2015., dostupno na:

Dva suvremena skandala dolaze iz multinacionalne korporacije Nestle', za čije se proizvode sumnja da je korišten robovski rad. Naime, sredinom 2015. godine Nestle' i Jacobs Douwe Egberts priznaju da je moguće da se za proizvodnju njihovih kava koristilo zrna kave ubrana robovski radom. Kompanije tvrde da je takav propust bio moguć zbog toga što ne mogu točno identificirati iz kojih plantaža dolazi zrno kave. Brazil, koji je najveći izvoznik kave u svijetu, nije stran robovnom radu pod neljudskim uvjetima. Obije kompanije imaju točno definirani kodeks kako bi zaštitili radnike od izrabljivanja i nehumanih uvjeta rada, no time se ne može isključiti da u njihovom lancu opskrbe dolazi do protuzakonitog izrabljivanja, ne plaćanja radnika ili neosiguravanja osnovnih uvjeta za siguran rad.[34] Drugi je skandal povezan s Nestle'-om iz iste godine, jest onaj u kojemu Nestle' priznaje povezanost njihovog lanca opskrbe s lancem opskrbe u Tajlandu, dok se s druge strane bori protiv tužbe o dječjem radu na Obali Bjelokosti.[35] Iako se priznavanje povezanosti i opovrgavanjem upoznatosti s protuzakonitim radnjama može spasiti kompanije od tužbi za iskorištavanje radnika, sama povezanost kompanije s takvim radnjama stvara negativnu konotaciju s kompanijom. Potrebno je stoga, puno više uložiti u kampanje koje će promovirati etično poslovanje tvrtke, kako bi se amortizirao negativan utjecaj skandala.

3.2.1 Primjer Kine

Iako je okvirno iste veličine kao kontinentalni SAD, Kina ima znatno manju količinu obradive zemlje u odnosu na SAD, a gotovo četiri puta veće stanovništvo. Količina neobradivog zemljišta se svake godine povećava zbog industrijalizacije i širenja pustinje. Danas se brojnost kineske populacije sve više povećava, od 1,3 milijarde u urbanim sredinama živi oko 40 posto. U više od stotinu gradova broj stanovnika prelazi milijun. Shanghai i Peking su 2015. godini brojili više od 20 milijuna stanovnika.[36]

---

http://www.salon.com/2015/03/22/the_slave_labor_behind_your_favorite_clothing_brands_gap_hm_and_more_exposed_partner/, pristupljeno: 11.5.2017.

[34] Hodal K., *Nestle admits slave labour risk on Brazil caffee plantations*, 2.3.2016., dostupno na: https://www.theguardian.com/global-development/2016/mar/02/nestle-admits-slave-labour-risk-on-brazil-coffee-plantations, pristupljeno: 11.5.2017.

[35] Kelly A., *Nestle admits slavery in Thailand while fighting child labour lawsuit in Ivory Coast*, 1.2.2016., dostupno na: https://www.theguardian.com/sustainable-business/2016/feb/01/nestle-slavery-thailand-fighting-child-labour-lawsuit-ivory-coast, prostupljeno: 11.5.2017.

[36] Vietor R. (2011.), *Kako se zemlje natječu: strategija, struktura i državno upravljanje u globalnoj ekonomiji*, MATE, Zagreb

U zadnjem desetljeću kompanije u Kini su uglavnom dobro poslovale. Dohodak poduzeća rastao je vrlo brzo, kao i profitabilnost. Prednost Kine je zasigurno produktivnost rada u konstantnom rastu, rastuća radna snaga i povećanje inozemnih izravnih ulaganja. Potražnja je podmirena putem domaćih ulaganja u infrastrukturu i industrijskim kapacitetom, te je rast bio konstantan sve do globalne financijske krize. Prilagođene političke mjere osigurale su niske cijene inputa zahvaljujući povratima od investicija. No, budućnost poslovanja izgleda neizvjesna te sada, kineska poduzeća rade u različitom poslovnom okruženju.[37]

Početkom 1978. godine kineska je vlada odlučila promijeniti predodređeni centralizirani sistem i usmjeriti pozornost na tržišnom sistemu, ipak održavajući rigidni komunistički okvir partije na vlasti. Ova je strategija imala nekoliko glavnih elemenata kao što su promjene u odgovornostima domaćinstava u poljoprivredi umjesto starog kolektivizma, povećanje autoriteta lokalnih vlasti, otvaranje malih i srednjih privatnih poduzeća u uslugama i manufakturi te u konačnici povećanje trgovine s inozemstvom i izravnih ulaganja. Ove su mjere rezultirale četiri puta većim BDP-om od 1978. godine. Poljoprivredna proizvodnja se udvostručila od osamdesetih, a industrija je znatno narasla, pogotovo u zonama blizu obale kao što su Hong Kong i Taiwan zahvaljujući inozemnim investicijama. Kretanjem iz vrlo male baze, inozemna izravna ulaganja vrtoglavo su narasla godišnjom stopom od 2,7 milijarde dolara između 1985. i 1990. godine, te su nakon toga doživjele maksimalan rast od 45,2 milijarde dolara 1997. godine, što je dovelo Kinu na drugo mjesto što se tiče količine inozemnih izravnih ulaganja, odmah nakon SAD-a. Oko 80% investicija bilo je porijeklom iz drugih Azijskih zemalja, kao što su Hong Kong (danas dio Kine), Singapura, Koreje i Japana, ali balansiranih s ulaganjima iz SAD-a i Zapadnih europskih zemalja. Do 2000. godine taj priljev investicija rezultirao je otvaranjem 145,000 inozemno osnivanih poduzeća, koji su ostvarili kapitalna ulaganja u visini od 216 milijardi dolara. Prema nekim istraživanjima, te su investicije doprinijele 20 do 30 postotnom ekonomskom rastu Kine u kasnim osamdesetim i devedesetim godinama. Od 1996. godine poduzeća inozemnih vlasnika iznosio je 12 posto industrijske proizvodnje, sa manufakturom fokusiranom na proizvodnju igračaka, obuče, električnih aparata i drugih radno intenzivnih sektora.[38]

[37] Ernest & Young, *China's productivity imperative*, dostupno na: http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/China_productivity_imperative_en/$FILE/China-Productivity-Imperative_en.pdf, pristupljeno: 27.3.2017

[38] Hill W. L. C., (2000.), *International Business: Competing in the Global Marketplace*,The McGraw-Hill Companies, University of Washington, Washington

Razloge koji su doveli do ovolikog rasta ulaganja lako je pretpostaviti. S populacijom od 1,2 milijarde ljudi, Kina predstavlja najšire potencijalno tržište na svijetu. Uvozne tarife otežavaju opskrbu tržišta putem izvoza, pa su inozemna izravna ulaganja potrebna kako bi kompanije mogle doći do velikog potencijala zemlje. Isto tako i kombinacija jeftine radne snage i poreznih olakšica, pogotovo za one kompanije koje se odluče investirati u posebne ekonomske lokacije, radi od Kine atraktivno mjesto iz kojeg se može služiti Azijsko ali i svjetsko tržište. Iako se Kina od gore navedenog može činiti odličnom zemljom u koju investirati, ni to nije u potpunosti točno. Naime, treba uzeti u obzir činjenicu da, iako ima jako veliku populaciju i nekoliko dekada velikog rasta, ostaje još uvijek siromašna zemlja čiji se prosječni mjesečni dohodak kreče oko 2300 yuana (338 američkih dolara). Ta niska kupovna moć ima utjecaja na prodaju proizvoda iz zapadnih tržišta kao što su automobili ili kućne potrepštine. Moglo bi se reći da je Kina zemlja u kojoj se isplati proizvoditi, ali ne prodavati. Drugi problem je manjak dobro razvijene infrastrukture i transportnog sustava. Postoje poteškoće i kod pronalaženja kvalificiranog osoblja.[39] Kulturološke revolucije ostavile su trag time što pojedincima fali osnovno obrazovanje koje je uzeto zdravo za gotovo u zapadnim zemljama. Zbog prošlosti zemlje, vrlo malo lokalnih pojedinaca shvaća kompleksnost managementa suvremenih industrijskih jedinica. [40]

U zadnjem desetljeću, plaće u Kini su konstantno rasle i to do te mjere da se Kina, u međunarodnom poslovanju, ne gleda više kao zemlju bogatom jeftinom radnom snagom. Cijena života u Kini je u konstantnom porastu, što stavlja stotine milijuna Kineza u situaciji poteškoće pokrivanja troškova života. Isto tako, jaz između najbogatijih i najsiromašnijih je sve veći. Otpuštanja, neplaćeni dohodak i nezaposlenost postaju sve ozbiljniji problemi kako za Kinu, tako i za vladu, a problemi se izoštravaju kao rezultat usporavanja gospodarskog rasta.[41]

Početkom 2010. godine, kao rezultat štrajkova zbog nezadovoljstva s niskim plaćama na jugu pokrajine Guangdong došlo je do značajnog porasta plaća u Kineskoj "factory to the world". Najpoznatiji je štrajk u 2010. godini bio onaj u Nanhai Hondi u Foshanu, koji je rezultirao povećanjem plaće za 35%, odnosno 500 yuana (oko 488 kuna) više mjesečno, uz obećanje da će sindikati biti svjesniji o problematikama radnika. Tijela regionalne uprave bila su primorana

[39] Rivoli P., (2008.), *Putovanje jedne majice globalnom ekonomijom*, V.B.Z., Zagreb
[40] China Labour Bullettin, Weges and Employment, dostupno na: http://www.clb.org.hk/content/wages-and-employment, pristupljeno: 22.5.2017.
[41] Ernest & Young, *China's productivity imperative*, dostupno na: http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/China_productivity_imperative_en/$FILE/China-Productivity-Imperative_en.pdf, pristupljeno: 27.3.2017.

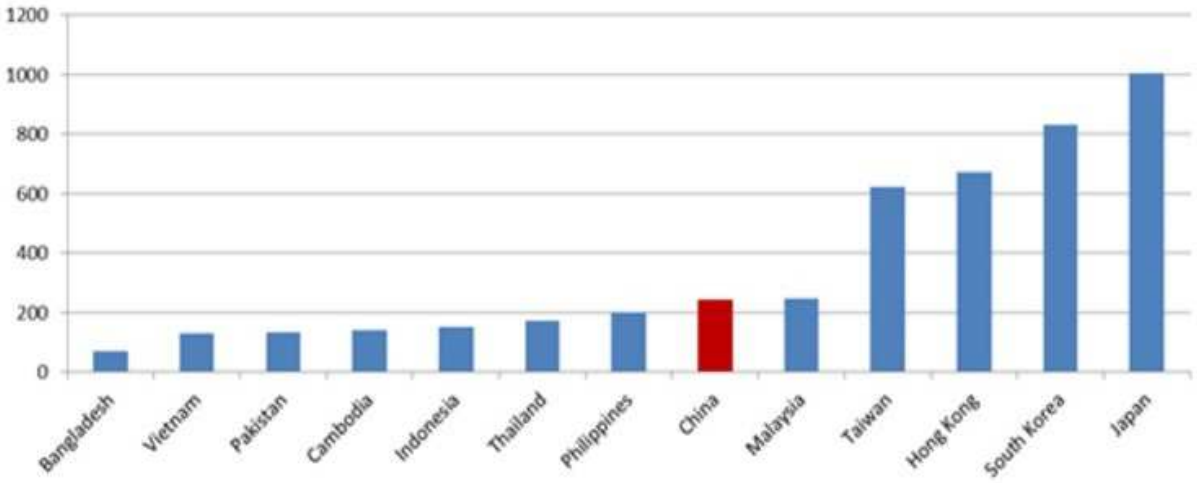
povećati minimalnu plaću kako bi održala radnike na radnom mjestu. U Shangayu, gradu koji ima najvišu minimalnu plaću, mjesečni dohodak je narastao s 1120 yuana (oko 1091 kuna) mjesečno u 2010. godini na 2190 yuana (oko 2134 kuna) mjesečno u 2016. godini. U većim gradovima minimalna je plaća dosegnula otprilike 1600 yuana (1559 kuna) mjesečno u 2016. godini, no u siromašnijim se pokrajinama i manjim gradovima minimalna plaća kreće oko 1000 yuana (974 kuna) mjesečno.[42]

2012. godina bila je najavljena kao godina kraja jeftinog rada u Kini. No, s vremenom je rast plaća znatno usporio i 2016. godine pokrajina Guangdong je izjavila kako ima namjeru zamrznuti minimalne plaće za naredne 2 godine. Današnja politika centralne vlade pokrenuta je od strane podministra za ljudske odnose i socijalnu sigurnost Xin Changxing, u srpnju 2016. godine kad je izjavio da prednost Kine u jeftinom radu nije više toliko izražena kao što je bila u prošlosti, te da je potrebno usporiti rast plaća kako bi sačuvali njihovu konkurentsku prednost.[43]

Mnogo radnika, pogotovo onih zaposlenih u proizvodnji odjeće, obuće i igračaka, preselilo se u druge, manje azijske zemlje kao što su Bangladeš, Kambodža i Vijetnam, gdje su pronašli uvjete i plaće kakve je Kina imala prije 10 godina. Radnici u takvim zemljama neće moći tolerirati toliko niske plaće u dugom roku, što svakako ima svojih pozitivnih strana. Na primjer, pritisak sindikata radnika zaposlenih u tekstilnoj industriji u Kambodži, dovelo je do udvostručenja minimalne plaće za radnike u tvornicama odjeće i obuće sa 61 američkih dolara (404 kune) mjesečno u 2010. godini na 140 američkih dolara (927 kuna) mjesečno u siječnju 2016.godine.[44]

[42] China Labour Bullettin, Weges and Employment, dostupno na: http://www.clb.org.hk/content/wages-and-employment, pristupljeno: 22.5.2017.
[43] Ibid
[44] Ibid

Grafikon 2.: Minimalna mjesečna plaća u Aziji (izraženo u US$)

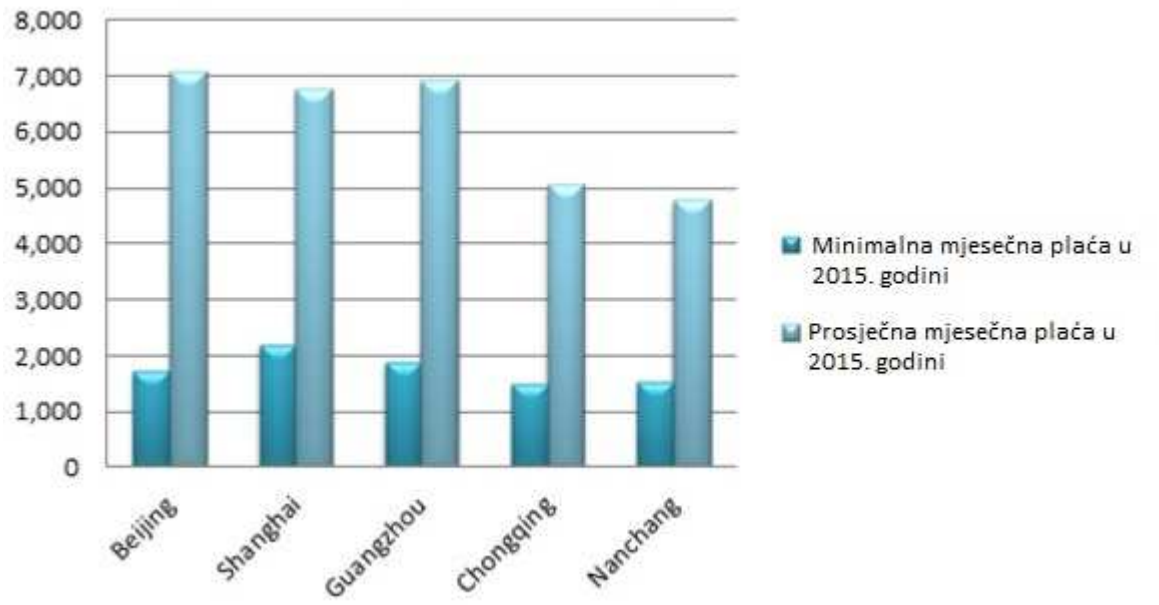
Izvor: China Labour Bullettin, Weges and Employment, dostupno na: http://www.clb.org.hk/content/wages-and-employment, pristupljeno: 22.5.2017.

U grafikonu je prikazan raspored Azijskih zemlja prema kriteriju najnižeg dohotka. Kao što je vidljivo, Kina se 2016. godina nalazila u sredini ljestvice zemlja sa jeftinom radnom snagom, iako će biti potrebno još mnogo vremena kako bi dostigla razvijenije Azijske zemlje kao što su Japan i Južna Koreja.

Regulativama o minimalnoj plaći u Kini, implementiranim ožujku 2004. godine od strane Ministra rada i socijalne sigurnosti, utvrđeno je da svaka regija mora definirati minimalnu plaću u visini od 40 do 60 posto od lokalne prosječne plaće. Vrlo nizak broj gradova je uspio dostići takav cilj. U većini gradova, minimalna plaća iznosi 30% od prosječne mjesečne plaće, a u glavnom gradu Pekingu, minimalna plaća iznosi 24% od prosječne plaće u tom gradu. Mnogi radnici sa minimalnom mjesečnom plaćom rade duge prekovremene sate kako bi povećali svoj dohodak, ali čak i tada, njihovi prihodi nisu dovoljni kako bi osigurali kvalitetan život sebi i svojim obiteljima. Konstantni rast cijene stanovanja u gradovima dovode pojedince u situaciju niskog ostatka od plaće na kraju mjeseca.[45]

[45] China Labour Bullettin, Weges and Employment, dostupno na: http://www.clb.org.hk/content/wages-and-employment, pristupljeno: 22.5.2017.

Grafikon 3.: Komparacija prosječnih i minimalnih plaća u odabranim kineskim gradovima

Izvor: China Labour Bullettin, Weges and Employment, dostupno na: http://www.clb.org.hk/content/wages-and-employment, pristupljeno: 22.5.2017.

U gornjem grafikonu prikazana je usporedba minimalne mjesečne plaće u 2015. godini u pojedinim gradovima, te prosječna mjesečna plaća u istim gradovima za istu godinu. Uočljivo je da minimalne mjesečne plaće ne dosežu 40% do 60% prosječne mjesečne plaće u istom gradu, kao što je ranije napomenuto.

3.2.2 Primjer Indije

Inozemna kompanija može pokrenuti poslovanje u Indiji putem inozemnog izravnog ulaganja (FDI), putem pripajanja već postojećoj indijskoj kompaniji ili preuzimajući poslovanje tvrtke poštivanjem uvjete inozemnog managementa. Postoje mnogobrojne procedure, kriteriji, pravila i dokumentacije potrebne kako bi se ostvarila bio koja vrsta investicije. Isto tako postoje restrikcije prilikom inozemnog izravnog ulaganja. Naime, investicije u pojedinim lokacijama mogu biti dopuštene, za pojedinu aktivnost ili sektor isključivo nakon ispunjavanja uvjeta ulaska. Pod ovim uvjetima spadaju na primjer norme o minimalnoj kapitalizaciji, period lock-in-a, prije kojeg nije dopušteno isplatiti plaće, itd.[46]

[46] Make in India, http://www.makeinindia.com/faq, pristupljeno: 20.5.2017.

Ekonomija Indije jedna je od najvećih na svijetu, prema procijeni Međunarodnog Monetarnog Fonda peta je prema nominalnom BDP-u u 2017. godini.[47]

Sektori koji su fokusirani na izvoz su tercijarni sektor i sektor usluga, iako dvije trećine stanovništva još uvijek direktno ili indirektno živi od poljoprivrede. Tekstilna industrija rezultira vrlo atraktivnom za inozemne investicije zbog vještine prerađivanja prirodnih materijala po niskoj cijeni. Prednost se odnosi na sektor prerađivanja pamuka, pogotovo tkanine denim, koja se koristi za proizvodnju jeans-a, i proizvodnji svile (čija je proizvodnja na drugom mjestu nakon Kine). Indijsko tržište ima važnu ulogu i u sektoru proizvodnje namještaja: od proizvodnje jastuka do proizvodnje zavjesa, ne samo za prodaju na lokalnom tržištu već namijenjene pogotovo prodaji na zapadnom tržištu. Iako poljoprivreda u toj zemlji još uvijek nije modernizirana čini važan dio tržišta. Prije svega zbog činjenice da ima veliki udio u BDP-u, ali isto tako i zbog toga što je 50% radnika zaposleno u ovom sektoru. Najviše se uzgajaju čaj, šećerna trska, pšenica, riža i pamuk. [48]

Automobilska industrija zauzima važnu ulogu u Indijskoj ekonomiji. Naime, zbog velike povezanosti s drugim ekonomskim segmentima i velike sposobnosti stvaranja novih radnih mjesta, automobilska industrija ima važan multiplikativni efekt na ekonomski rast. U zadnjim se desetljećima sektor obnovio, upijajući nove tehnologije, dostići globalne razine razvoja i iskoristiti vlastiti potencijal. Trenutno se u Indiji proizvodi širok raspon prijevoznih sredstava: od laganih, srednjih i teških komercijalnih vozila, motocikla, skutera, traktora itd. Osim u nekim iznimnim slučajevima, nije potrebna nikakva licenca kako bi se izgradio pogon za proizvodnju automobila. Norme za inozemna izravna ulaganja i prijenosa tehnologije su se s vremenom liberalizirale, kako bi omogućile kompeticiju ovog sektora i na globalnoj razini. 100% direktnih izravnih ulaganja iz inozemstva u ovom sektoru moguće je uvesti direktno.[49]

Samo u južnoj Aziji postoji više od 16 milijuna djece dobi između 5 i 17 godina koja rade za gazdu i to za izuzetno nizak dohodak. Azijska zemlja s najviše dječje radne snage je Indija, s više od 5,8 milijuna zaposlene djece. Slijede Bangladeš, Pakistan i Nepal. Iako je vlada zajedno s nevladinim organizacijama u ovim zemljama pokušala u više navrata zaustaviti iskorištavanje dječjeg rada, mjere nisu rezultirale dovoljno velikim uspjehom da bi se takva vrsta nezakonite radnje iskorijenila u potpunosti. Broj zaposlene djece je još previsok, i to pogotovo djece

[47] Monetary Found, https://www.imf.org/external/index.htm, pristupljeno: 20.5.2017.
[48] Exmarketing s.r.l. (2015.) *Studio paese: India*, dostupno na: http://it.examarketing.com/wp-content/uploads/2015/05/Scheda-paese-India.pdf, pristupljeno: 20.5.2017.
[49] Ibid

zaposlene kao ispomoć u kućama bogatijih pojedinaca. Početkom stoljeća, sektori u kojima su se djeca zapošljavala bila su podijeljena na ovaj način: 21% u sektoru prerade lišća betela i cigareta, 17% u građevini, 15% u kućanskim poslovima i 11% u proizvodnji tekstila. Iskorištavanje dječje radne snage ima puno teže posljedice od iskorištavanja odraslih: s jedne strane radi se o jeftinom radu, najčešće potplaćenom ili u uvjetima poluropstva, a s druge strane onemogućuje se miran rast djeteta, budućnosti svake zemlje. Eksploatacija rada u Indiji rezultat je migracija iz ruralnih područja. Obitelji seljaka koji su na rubu siromaštva prvi prelaze sa poljoprivrede na manufakturu. Sve je to povezano s lošim uvjetima života na selu. Život se poljoprivrednicima katkad čini toliko teškim da se samoubojstvo čini jedini put izlaska. Prema studiji iz sveučilišta Cambridge iz 2014. godine, poljoprivrednici koji su bili u većem riziku od samoubojstva bili su oni zaposleni u uzgoju kave i pamuka, odnosno proizvoda namijenjena za tržište. U većem riziku su bili i oni koji su posjedovali manje od jednog hektara zemlje i oni s dugom većim od 300 rupija (oko 3 kune).[50]

[50] Caritas Italiana (2015.), *Lavoro dignitoso per tutti*, dostupno na: http://www.caritas.it/materiali/Mondo/asia_oce/ddt4_asia2015.pdf, pristupljeno: 21.5.2017.

4. INSTRUMENTI ZA SUZBIJANJE EKSPLOATACIJE RADA

Općenito radne se jedinice bore kako bi radnicima osigurale veće plaće, boje uvjete rada, veću sigurnost na radu. Svoja prava mogu ostvariti putem snage zajednice, bojkotiranjem proizvodnje ili štrajkovima. Jedna od problematika protiv koje se bore radne organizacije jest problematika da će poduzeća zaposliti u svojoj zemlji visokokvalificiranu radnu snagu, a u druge zemlje dolaze kako bi zaposlili isključivo niskokvalificirane radnike.

Organizirani rad je uspio suzbiti sve više rastuću moć zapošljavanja multinacionalnih kompanija na tri načina: osnivanjem svjetskih organizacija rada, lobiranjem nacionalnih zakona kako bi ograničili moć međunarodnih kompanija, te u konačnici pokušavajući osigurati međunarodne zakone putem organizacija kao što su Ujedinjeni Narodi (UN). U najviše slučajeva takvi pokušaji nisu bili uspješni.

4.1 MEĐUNARODNI UGOVORI, STANDARDI I KONVENCIJE O DOHOTKU

Tijekom vremena fenomen eksploatacije radne snage je bio sve prisutniji, što je dovelo do potrebe za uvođenjem standarda, ugovora i zakona kako bi se zaštitili radnici. Cilj takvih instrumenta je suzbiti iskorištavanje radnika i osigurati isplaćivanje dohotka, adekvatnu radnu okolinu i pridržavanje potrebnih mjera zaštite radnika. Iako se ta pravila, zakoni i standardi ne poštuju uvijek i svugdje, imaju važnu ulogu u osvještavanju poduzetnika i radnika o njihovim pravima tijekom radnog odnosa. U nastavku je prikazano nekoliko deklaracija, pakta i standarda čiji je cilj upravo zaštita radnika.

4.1.1 Opća deklaracija o ljudskim pravima

Opća deklaracija o ljudskim pravima (The Universal Declaration of Human Rights) proglašena od strane opće međunarodne organizacije Ujedinjeni narodi (United Nations) i potpisana je u Parizu 10. prosinca 1948. godine[51]

Članak 23

[51] Ujedinjeni Narodi (1948.), *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, dostupno na: http://www.mdomsp.hr/userdocsimages/arhiva/files/73214/Op%C4%87a%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima.pdf, pristupljeno: 5.5.2017.

(1) Svatko ima pravo na rad, slobodan izbor zaposlenja, pravedne i primjerene uvjete rada i na zaštitu od nezaposlenosti.

(2) Svatko bez ikakve diskriminacije ima pravo na jednaku naknadu za jednak rad.

(3) Svatko tko radi ima pravo na pravednu i primjerenu naknadu koja njemu i njegovoj obitelji osigurava život dostojan čovjeka i koja se prema potrebi dopunjuje drugim sredstvima socijalne zaštite.

(4) Svatko ima pravo osnivati i pristupati sindikatima kako bi zaštitio svoje interese.

Članak 25

(1) Svatko ima pravo na životni standard koji odgovara zdravlju i dobrobiti njega samoga i njegove obitelji, uključujući prehranu, odjeću, stanovanje, liječničku njegu i potrebne socijalne usluge, kao i pravo na sigurnost u slučaju nezaposlenosti, bolesti, nesposobnosti, udovištva, starosti ili nekog drugog nedostatka sredstava za život u uvjetima koji su izvan njegove kontrole.

U ovim su člancima opisana osnovna prava svakog radnika s kojima svaki zaposlenik mora biti upoznat. Osim toga, obavezno je poštivanje takvih prava od strane poslodavca kako bi odnos s radnicima bio što korektniji.

4.1.2 Međunarodni Pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima

Međunarodni Pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (Intrnational Coveneant on Economic, Social al Cultural Rights) usvojen je na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. prosinca 1966. godine, a stupio je na snagu 3. sječnja 1976.[52]

Članak 7

Države stranke ovoga Pakta priznaju svakome pravo da uživa pravedne i povoljne radne uvjete kojima se napose osigurava:

[52] Ujedinjeni narodi (1976.), *Međunarodni Pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima*, dostupno na: http://www.pariter.hr/wp-content/uploads/2014/10/medjunarodni_pakt_o_gospodarskim_socijalnim_i_kulturnim-pravima.pdf, pristupljeno: 5.5.2017.

(1) naknada koja svim radnicima omogućuje barem:

- pravedne plaće i jednaku naknadu za rad iste vrijednosti bez ikakvog razlikovanja i osobito ženama jamči radne uvjete jednake onima koje uživaju muškarci, uz jednaku naknadu za isti rad;
- pristojan život za njih i njihove obitelji u skladu s odredbama ovoga Pakta;

(2) sigurni i zdravi radni uvjeti;

(3) svakome jednaka mogućnost unaprjeđenja u zaposlenju na odgovarajući viši stupanj, uzimajući u obzir samo navršene godine službe i sposobnosti;

(4) odmor, slobodno vrijeme, razumno smanjenje radnih sati i povremeni plaćeni neradni dani, kao i naknada za državne praznike.

U ovim su člancima opisani osnovni uvjeti rada koji svaki poslodavac mora osigurati svakom svom radniku kako bi ga zaštitio od mogućih ozljeda na radu i kako bi mu omogućio povećanje kvalitete svog života.

4.1.3 Ustav Međunarodne organizacije rada (International Labour Organistion) - predgovor

"Budući da se univerzalni i trajni mir može uspostaviti samo ako je temeljen na društvenoj pravdi i sve dok postoje uvjeti rada koji uključuju nepravdu, teškoće i privrženost velikom broju ljudi, koji stvaraju u tolikoj mjeri da su mir i sklad svijeta ugroženi, hitno je potrebno poboljšanje tih uvjeta. Uvjeta kao što je, primjerice, definiranje radnog vremena, uključujući uspostavu maksimalnog radnog dana i tjedna, reguliranje ponude rada, sprečavanje nezaposlenosti, osiguranje odgovarajuće minimalne plaće, zaštitu radnika protiv bolesti, ozljeda i ozljeda na radu, zaštite djece, mladih i žena, osiguranja od starosti i ozljeda, zaštite interesa radnika kada su zaposleni u drugim državama, priznavanje načela ravnopravnosti, jednaka naknada za rad jednake vrijednosti, priznavanje načela slobode udruživanja, organiziranje strukovnog i tehničkog osposobljavanja i druge mjere."[53]

[53] Međunarodna organizacija rada, *Predogovor*, dostupno na : http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO, pristupljeno: 5.5.2017.

4.1.4 Konvencija o određivanju minimalnog dohotka

Pravila utvrđena Konvencijom o određivanju minimalnog dohotka Međunarodne organizacije rada ušla su na snagu 29.4.1972.[54]

Članak 3

Elementi koje treba uzeti u obzir prilikom utvrđivanja razine minimalnog dohotka moraju, koliko je god moguće i prikladno u odnosu na nacionalnu praksu i uvjete, uključivati :

(1) potrebe radnika i njihovih obitelji, uzimajući u obzir opću razinu dohotka u zemlji, troškove života, socijalne naknade i relativni životni standard drugih društvenih skupina

(2) ekonomske čimbenice, uključujući zahtjeve gospodarskog razvoja, razine produktivnosti i poželjnost postizanja i održavanja visoke razine zaposlenosti

4.1.5 Kodeks inicijative etičke trgovine

Ethical Trading Initiative Base Code [55] bazira se na planu *Europske konferencije o minimalnoj plaći* iz 2013. godine, te na *Očekivanja ETI člana o minimalnoj plaći* iz 2014. godine.

(5) Minimalni dohodak mora biti isplaćen

- Plaće i naknade plaćene za standardni radni tjedan ispunjavaju, minimalno, nacionalne pravne standarde ili industrijske standarde (ovisno o tome koji su standardi viši). U svakom slučaju, plaće bi uvijek trebale biti dovoljne za zadovoljenje osnovnih životnih potreba i pružanje nekih diskretnih prihoda.
- Svi zaposlenici moraju dobiti pismeno razumljive informacije o njihovim uvjetima zapošljavanja u odnosu na plaće prije ulaska u rad i o pojedinostima njihove plaće za razdoblje plaćanja svaki put kada budu plaćeni.
- Odbijanje isplate plaće kao disciplinske mjere nije dopušteno niti se dopuštaju ikakvi odbitci od plaće koji nisu predviđeni nacionalnim zakonom, bez izričitog dopuštenja radnika. Sve disciplinske mjere moraju biti i pismeno zabilježene.

[54] Međunarodna organizacija rada (1970.) *Konvencija o određivanu minimalnog dohotka*, dostupno na: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312276:NO, pristupljeno: 5.5.2017.
[55] Ethical Trading Initiative, *Ethical Trading Initiative Base Code*, dostupno na: http://www.ethicaltrade.org/eti-base-code/5-living-wages-are-paid, pristupljeno: 5.5.2017.

4.1.6 Social Accountability International - SA8000 STANDARD

Social Accountability International (SAI) je nevladina međunarodna organizacija čiji je cilj poboljšanje kvalitete radnog mjesta putem razvoja i implementiranja socijalno prihvatljivih standarda.[56]

I. SA8000 Standard: 8. Dohodak

I.A. SA8000: 8. Zahtjevi za dohodak

8.1 Tvrtka mora poštivati pravo zaposlenih na dnevnu plaći i osigurati da isplaćene plaće za radni tjedan zadovoljavaju minimalne zakonske ili industrijske standarde. Plaće moraju biti dovoljne da zadovolje osnovne potrebe zaposlenih i da osiguraju diskretan prihod.

8. Dohodak: poštivanje prava zaposlenih na minimalnu plaću, te da će svim radnicima biti isplaćena barem minimalna plaća. Plaće moraju biti dovoljne za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba i osiguraju diskretan dohodak. Moraju se isplatiti plaće i poštivati pogodnosti koje su jasno priopćene radnicima. Plaća mora biti isplaćeno na prikladan način: u gotovini ili u obliku čeka. Prekovremeni rad je potrebno plaćati po povećanoj cijeni.

Definicija minimalne plaće: minimalna plaća je ona plaća koja omogućiti radnicima da zadovolje osnovne potrebe sebe samih i srednje velike obitelji, bazirano na lokalnim cijenama blizu radnog mjesta.

Standardi, zakoni i kodeksi instrumenti su kojima se pokušava osigurati radnicima optimalnu okolinu za rad, kao i osiguranje isplate plaća za pruženu uslugu. Iako se ova pravila ne poštuju uvijek i svugdje, predstavljaju značajnu pomoć onima koji bi inače bili nezaštićeni i prepušteni nepravednim odlukama poslodavca.

4.2 PRAVEDNA TRGOVINA (FAIRTRADE)

Pravedna trgovina (Fair trade) je partnerstvo u trgovini koji se bazira na dijalogu, jasnoći i poštovanju kojemu je glavni cilj postići jednakost u međunarodnoj razmjeni. Pomaže pri održivom razvoju pružanjem boljih uvjeta za trgovanje te osiguravajući zakone i norme za

[56] Social Accountability International, *SA8000® Consolidated Guidance: Remuneration*, dostupno na: www.sa-intl.org/_data/n_0001/resources/live/SA8000Remuneration.pdf, pristupljeno:5.5.2017.

poštivanje prava marginaliziranih proizvođača i radnika. Organizacije uključene u pravednu trgovinu aktivno su angažirane u potpori proizvođačima, podizanju svijesti i u praćenju promjena u zakonima i običajima u međunarodnoj razmjeni. Strateška namjera pravedne trgovine je slobodno raditi sa marginaliziranim proizvođačima i radnicima kako bi im pomogli prijeći iz nestabilne situacije na siguran život i ekonomsku dostatnost, kao i osnažiti proizvođače i radnike te činiti od njih aktivne sudionike u njihovim vlastitim organizacijama. Isto tako žele biti aktivni na globalnom tržištu kako bi postigli veću jednakost u međunarodnoj trgovini.

Potrebno je naglasiti da postoji razlika između termina "Fairtrade" i "Fair trade". Prvi se termin koristi u sistemu označavanja proizvoda proizvedenih u sistemu koji pripada Fairtrade International-u. Fairtrade oznaka omogućuje kupcima lakše prepoznavanje onih proizvoda čiji su se proizvođači usuglasili s uvjetima pravedne trgovine. Termin Fair Trade označava cjelokupnu akciju pravedne trgovine, i organizacije koje su se pridružile i usvojile uvjete poslovanja i ideologiju pravedne trgovine.[57] Fairtrade sistem pruža pogodnosti malim i srednjim poduzetnicima, kupcima i okolišu.

Oko 1.5 milijuna radnika i farmera u 74 zemlje u razvoju u Africi, Aziji i Latinskoj Americi imaju prednosti od pravedne trgovine. Neke od ovih prednosti su povećana moć u trgovanju sa svojim proizvodima, pristup kreditima sa niskim kamatama ili bez kamata, tehnička podrška kod izgradnje infrastrukture za unapređenje proizvodnje, komunikacijski sustavi, kolektivno posjedovana transportna sredstva i oprema, bolje zdravstvene usluge, bolje obrazovanje, te lakši pristup stručnom osposobljavanju. Fairtrade korisnici imaju koristi od mogućnosti kupnje proizvoda koji prate njihove principe, osim toga dobivaju vlastitu ulogu u borbi protiv međunarodne trgovačke nejednakosti i pristup proizvodima visoke kvalitete. Fairtrade nagrađuje i potiče proizvodnju koja je ekološki održiva i to putem integracije sistema u proizvodnji kako bi se smanjilo zagađenje, korištenje pesticida i herbicida, organskog uzgoja i zabrane korištenja najopasnijih pesticida

Prihod od prodaje Fairtrade proizvoda je u 2013. godini iznosio 5.5 milijardi eura na svjetskoj razini. Prodaja Fairtrade certificiranih proizvoda je narasla za 15% između 2012. i 2013. godine. Danas postoji 1210 certificiranih Fairtrade proizvođačkih organizacija u 74 zemlje. Uloženo je približno 95 milijuna eura u razvoj zajednice, uključujući zaposlene i njihove obitelji.

[57] Fairtrade International, https://www.fairtrade.net/, pristupljeno: 8.5.2017

"Changing Trade, Changing Lives 2016-2020" je petogodišnja strategija Fairtradea. Kada se priča o održivom razvoju, trgovina može biti dvosjekli mač. Fairtrade radi unutar tržišta kako bi potaknuo promjenu u načinu funkcioniranja. Pravedna trgovina predstavlja podršku farmerima i radnicima koji bi trebali biti glavni sudionici u postizanju održivog rasta. Fairtrade je prvobitno osnovan kako bi bio predstavnik u svijetu 1.65 milijuna farmera i radnika, pogotovo onih koji rade pod teškim uvjetima poslovanja. Pravedna trgovina je omogućila uključivanje održivosti u management poslovanja poduzeća.[58]

Razlika između pravedne trgovine i etične trgovine jest da termin etična trgovina (ethical trade) označava da su kompanije uključene u proces kojim pokušavaju osigurati da njihovi dobavljači poštuju osnovna prava njihovih radnika u zemljama u razvoju. Fairtrade oznaka, koja se postavlja na proizvode, ima kao namjeru stavljanje naglaska na male i srednje poduzetnike i farmere koji su diskriminirani. Time se osigurava dobivanje dobre cijene za svoje proizvode.[59]

[58] Fairtrade International, https://www.fairtrade.net/, pristupljeno: 8.5.2017
[59] Ibid

4.3 ETIČNA TRGOVINA (ETHICAL TRADE)

Inicijativa etične trgovina (Ethical Trade Initiative - ETI) osnovana je 1998. godine zahvaljujući interesu male grupe entuzijasta koja je vjerovala da snaga pojedinaca može učiniti razliku u životima radnika zaposlenih u opskrbnim lancima poduzeća. Sredinom devedesetih godina, grupa sindikata i nevladinih udruga dala je uvid u eksploataciju rada u proizvodnji odjeće, obuće i drugih proizvoda namijenjenih za preprodaju na svjetskom tržištu. Kao odgovor izloženoj problematici, kompanije su pokrenule cijeli niz regulativa koje su kao cilj imale regulaciju uvjeta rada u opskrbnim lancima, no te regulative nisu dobro prihvaćene zbog toga što se smatralo da nisu dovoljno vjerodostojne. Nisu bile dobro koordinirane, i često su bile unilateralne. Mnogi nisu prihvatili standarde regulacije rada Međunarodne Organizacije Rada (International Labour Organisation). Iako su kompanije započele sa investiranjem u programe kontrole radnih uvjeta zaposlenih, ti su programi proglašeni nedovoljno vjerodostojnim zbog toga što su organizacije naplaćivale poduzećima za njihovo sastavljanje. 1997. godine skupina kompanija, sindikata i nevladinih udruga započela je diskusiju o tome kako učiniti regulative o radu efektivnima. Zaključili su da je potrebno osnivati tijelo koje će zasnivati konzistentne standarde i regulative za vođenje etične trgovine. Takvo bi tijelo trebalo kombinirati autoritet i stručna znanja sindikata sa praktičnim know-how-om. 1998. godine pokrenut je novi sistem zaštite prava radnika i međunarodnog opskrbnog lanca. Njihova namjera je bila stvoriti zajednicu koja bi u konačnici regulirala način na kojemu velike kompanije implementiraju regulative o radnom okruženju i kontrolirale kakve rezultate imaju te regulative na kvalitetu života radnika. Kompanije koje su se pridružile ETI-u 1998. godine bile su ASDA, Premier Brands, The Body Shop, Littlewoods i Sainsbury. Danas, više od 90 kompanija je dio ETI-a, u kojima sveukupno sudjeluje više od 10 milijuna radnika na svijetu.[60]

Ethical Trade Initiative je vodeći savez kompanija, sindikata i nevladinih udruga koji promoviraju poštovanje prema radnicima na svjetskoj razini. Njihovu viziju čini svijet u kojemu su svi radnici oslobođeni diskriminacija i eksploatacije, te rade u slobodnom, sigurnom i jednakom okruženju.

S terminom etično poslovanje označava se preuzimanje odgovornosti od strane prodavača, brandova i njihovih dobavljača da radnici koji su zaposleni u proizvodnji njihovih proizvoda rade pod što je bolje mogućim uvjetima. Većina ovih radnika rade za nabavljačke kompanije na cijelom svijetu, a mnogo njih ima sjedište u siromašnim zemljama u kojima su zakoni koji

[60] Ethical Trade Initiative, http://www.ethicaltrade.org, pristupljeno: 8.5.2017.

bi trebali štititi radnike nedovoljni ili se ne provode. Kompanije koje se odluče za Ethical Trade provode točno definirane uvjete rada i očekuju da će ih njihovi dobavljači poštivati. Takvi uvjeti definiraju problematike kao što su plaće, sati rada, zdravstvo i sigurnost te pravo pridruživanja u slobodne sindikate. [61]

Moderni opskrbni lanci su veliki i rasprostranjeni u svijetu. Problematike u svijetu rada su same po sebi vrlo izazovne. Na primjer, jako je kompliciranо definirati minimalni dohodak koji je potreban za zadovoljiti osnovne životne potrebe. Isto tako, potrebno je definirati postupke koje treba poduzeti u slučaju da kompanija pronađe maloljetnike u protuzakonitom radnom odnosu u njihovim pogonima. Paradoks je u tome što, izbacivanjem djece iz proizvodnje, vrlo često dovodi djecu u nepovoljne životne uvjete jer nemaju drugi način za uzdržati vlastite obitelji i sebe same. ETI povezuje korporacije, sindikate i volontere u zajednicu koja omogućuje rješavanje prethodno navedenih problematika, koje bi inače bile nerješive podijeljenim djelovanjem. [62]

ETI djeluje na dva načina kako bi postigao svoje ciljeve, a to su: lobiranje ili rješavanje prekršaja. Jedan od primjera jest proizvodnja odjeće u Bangladešu. Naime, plaće radnika u proizvodnji odjeće u ovoj su zemlji ekstremno niske. ETI je mnogo puta pružao podršku radnicima pri lobiranju vlade kako bi povećala minimalnu plaću. 2006. godine, nakon početnih pokušaja lobiranja, vlada je povećala minimalnu plaću s 900 taka (oko 11 američkih dolara) na 1650 taka (oko 20 američkih dolara), a 2010. godine došlo je do odluke da se plaće povećaju na 3000 taka (oko 37 američkih dolara). Iako je došlo do rasta plaća, trenutne plaće su još uvijek jako niske, stoga ETI nastavlja s akcijama kako bi se s vremenom plaće dodatno povećale. Drugi primjer su radnici kod kuće u Indiji, koji predstavljaju vrlo važan dio prodajnog lanca mnogih trgovca. Ta je skupina radnika jedna od najugroženijih zbog toga što ne postoji dovoljno regulativa koje bi ih zaštitili. U siječnju 2007., napravljena je prezentacija Indijskoj Vladi kako bi istaknula važnost vještina radnika kod kuće i njihova važna uloga u Indijskom izvozu. Time se htjeli apelirati da je i takvim radnicima potrebna ista zakonska zaštita kao i ona koju imaju radnici koji rade u tvornicama. Kasnije, iste godine, Vlada je izjavila da će socijalna zaštita obuhvatiti i radnike kod kuće.[63]

[61] Ibid
[62] Ethical Trade Initiative, http://www.ethicaltrade.org/about-eti, pristupljeno: 8.5.2017
[63] Ibid

6. ZAKLJUČAK

Tranzicijom poduzeća s poslovanja unutar granica vlastite zemlje u poslovanje na međunarodnu razinu učinilo je dostupnima nova neiskorištena bogatstva, pogotovo u manje razvijenim zemljama. Sve je to omogućeno putem liberalizacije trgovine. Područja bogata jeftinom radnom snagom su ona s velikim brojem populacije s niskim BDP-om po stanovniku. Naime, u takvim zemljama, obilnost stanovništva i prisustvo siromaštva stavlja pojedince u situaciju zapošljavanja kako bi mogli uzdržati vlastite obitelji, iako to znači raditi za nisku nadnicu i u lošim uvjetima. Konstantna utrka za proizvodnjom što jeftinijeg proizvoda namijenjenog krajnjoj potrošnji, kao rezultat ima smanjenje kvalitete radnog mjesta i kvalitete života radnika i njihovih obitelji. Iskorištavanje tuđe teške situacije u vlastitu korist nije moralno prihvatljivo. Velike kompanije pronalaze jeftin rad konstantnim istraživanjem tržišta. Zemlje u kojima je potražnja za radom vrlo visoka i u kojima vlada siromaštvo, predstavljaju plodno tlo za preseljenje proizvodnje. U slučaju da se istraživanjima utvrdi rast cijene proizvodnje uzrokovan rastom nadnica u nekoj zemlji, proizvodnja će biti preseljena u drugu, trenutno jeftiniju zemlju.

Smatram da bi se velike kompanije trebale više angažirati u borbi protiv eksploatacije radne snage. U slučajevima afera u kojima dolazi na vidjelo iskorištavanje radnika, neljudski uvjeti rada, nedovoljna zaštita na radu, dječji rad i slično, vrlo se često pronalazi isprika u neznanju takvih situacija u zemlji dobavljača. Takvo se što ne bi trebalo događati, jer bi svaka kompanija trebala aktivno i konstantno provjeravati uvjete rada u tvornicama dobavljača kako bi se osigurali da prate norme, zakone i standarde o zaštiti radnika. Postavlja se pitanje da li neke kompanije namjerno odlučuju ostajati u neznanju, kako bi sebi osigurali što jeftinije proizvode s krajnjim ciljem pobjeđivanja konkurencije u tržišnoj utakmici. Uspjeh kompanije jest glavni cilj iste, ali to ne znači da se za ostvarivanje takvog cilja može prijeći preko ljudskih života. Kompetitivna pozicija nije vrijedna razaranja pojedinaca, od djece do odraslih. Jedan od problema globalizacije je u tome što velika umreženost daje mogućnost pronalaženja izvora bogatstva, prirodnih resursa i jeftine radne snage u dalekim, siromašnijim zemljama. Da su ljudi svjesni teških stanja koje mnogi radnici trpe kako bi oni, kao krajnji potrošači, uživali u jeftinim proizvodima, situacija bi bila drugačija od one koja je danas. Da se pogoni koji proizvode te iste proizvode nalaze u blizini očiju krajnjih potrošača, smatram da bi se njihovo ponašanje drastično promijenilo.

Teško je vjerovati da u današnjem društvu, takozvanom društvu znanja, u 21. stoljeću još uvijek postoje zaposlena djeca. Oni koji bi trebali biti temelj na kojemu ćemo graditi budućnost, koji

bi danas trebali usvajati nova znanja i vještine kako bi mogli živjeti što kvalitetniji život, danas za to nemaju šansu. Najlakše je to opravdati neznanjem onoga što se događa u plantažama i tvornicama vlastitih dobavljača, a s druge strane promovirati etičnost vlastite tvrtke. Imati veliki udio na tržištu znači imati veliku moć u vlastitim rukama, ali ne samo to. Velika moć sa sobom nosi i veliku odgovornost. Uz striktnije kontrole radnih mjesta dobavljača efikasnije bi se mogao suzbijati dječji rad. Nije realno misliti da je takvu protuzakonitu radnju moguće iskorijeniti u svim dijelovima svijeta, ali moguće je to učiniti na onim lokacijama na kojima velike kompanije mogu iskoristiti vlastitu moć.

Teško je povjerovati da postoje radnici koji su tretirani kao potrošni materijal, koji moraju ispuniti određene kvote uz prijetnju udaljavanja s radnoga mjesta, kako bi se zaposlili drugi, efikasniji radnici. Nije realno očekivati idealne uvjete rada u industriji trikotaže u Kambodži no smatra se da je plaća od 50 centa po satu rada nadasve neprihvatljiva. Takav dohodak nije dovoljan za uzdržavanje jednog pojedinca, a kamoli cijele obitelji. Takva je situacija prisutna zbog toga što postoji višak radne snage koji je spreman preuzeti mjesto neefikasnog radnika. Drugačija kultura i mentalitet ne smiju biti isprika za nepoštivanje zakona.

Uvijek će postojati siromašnije i bogatije zemlje i bila bi utopija misliti da siromaštvo može jednog dana nestati. No, nije idealistički misliti da se ogroman jaz između siromašnih i bogatih zemlja može smanjiti. Otvaranje pogona, prijenos tehnologije i know-howa te inozemne investicije mogu biti polazna točka za izgradnju i razvoj takvih zemlja. Global sourcingom može se potaknuti rast, na primjer izgradnjom adekvatnih infrastruktura. Potrebno bi samo bilo staviti na stranu konzumeristički poriv za što većom zaradom neovisno o posljedicama. Poštivanje pojedinaca i njihovog rada, putem strožih zakona i regulativa može napraviti razliku. Održiv razvoj nije nedostižan, no potrebna je angažiranost svih sudionika na tržištu kako bi ona bila izvediva.

LITERATURA

Knjige:

1. Andrić I., Pavlović D. (2016.), *Međunarodno poslovanje*, Libertas Međunarodno sveučilište: Plejada, Zagreb
2. Baban Lj. (1996.), *Međunarodna ekonomija*, Ekonomski fakultet: Zavod za znanstveni rad HAZU, Osijek
3. Baldassarre F. (2012.), *Global Sourcing: Opportunita' e sfide gestionali*, EGEA, Universita' degli studi di Bari, Bari
4. Bilas V., Grgić M. (2008.) *Međunarodna ekonomija*, Lares Plus, Zagreb
5. Hill W. L. C., (2000.), *International Business: Competing in the Global Marketplace*,The McGraw-Hill Companies, University of Washington, Washington
6. Rivoli P., (2008.), *Putovanje jedne majice globalnom ekonomijom*, V.B.Z., Zagreb
7. Samuelson P. A., Nordhaus W.D., *Ekonomija*, Zagreb: MATE, 19. izdanje
8. Van Weele A.J. (2005), *Purchasing and Supply Chain Management. Analysis, Planning and Practice*, Thomson-Cengage, London
9. Vietor R. (2011.), *Kako se zemlje natječu: strategija, struktura i državno upravljanje u globalnoj ekonomiji*, MATE, Zagreb

Internet izvori:

1. Aberdeen Group, The CPO's Agenda: Strategies for Procurement Transformation: *Report*, (2005.) Boston Ma, dostupno na: www.avotus.com/french/pdf/white/CPOAgenda_Aberdeen2.pdf, pristupljeno : 12.5.2017.
2. Baldassarre F. (2013.), *La sfida manageriale del global sourcing:concetti, letteratura ed evidenze empiriche*, AIDEA, Universita' degli studi di Bari, Bari, dostupno na: http://www.aidea2013.it/docs/308_aidea2013_economia-aziendale.pdf, pristupljeno: 14.5.2017.
3. Baldassarre F., Campo R. (2014.) *Global sourcing and back-shoring: towards a possible shift of sourcing strategies?*, Universita' degli studi di Bari, Bari, dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Fabrizio_Baldassarre/publication/265993843_Global_sourcing_and_back-

shoring_towards_a_possible_shift_of_sourcing_strategies/links/5422beb50cf238c6ea6bb33d.pdf, pristupljeno: 14.5.2017.

4. Caritas Italiana (2015.), Lavoro dignitoso per tutti, dostupno na: http://www.caritas.it/materiali/Mondo/asia_oce/ddt4_asia2015.pdf, pristupljeno: 21.5.2017.
5. China Labour Bullettin, Weges and Employment, dostupno na: www.clb.org.hk/content/wages-and-employment, pristupljeno: 22.5.2017.
6. Ernest & Young, China's productivity imperative, dostupno na: http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/China_productivity_imperative_en/$FILE/China-Productivity-Imperative_en.pdf, pristupljeno: 27.3.2017.
7. *Ethical Trade Initiative*, dostupno na: www.ethicaltrade.org/about-eti, pristupljeno: 8.5.2017.
8. Ethical Trading Initiative, *Ethical Trading Initiative Base Code*, dostupno na: http://www.ethicaltrade.org/eti-base-code/5-living-wages-are-paid, pristupljeno: 5.5.2017.
9. Exmarketing s.r.l. (2015.) *Studio paese: India*, dostupno na: www.it.examarketing.com/wp-content/uploads/2015/05/Scheda-paese-India.pdf, pristupljeno: 20.5.2017.
10. *Fairtrade International*, dostupno na: www.fairtrade.net, pristupljeno: 8.5.2017
11. Hodal K., *Nestle admits slave labour risk on Brazil caffee plantations*, 2.3.2016., dostupno na: www.theguardian.com/global-development/2016/mar/02/nestle-admits-slave-labour-risk-on-brazil-coffee-plantations, pristupljeno: 11.5.2017.
12. International Labour Organization (2012.), *Statistics on forced labour, modern slavery and human traffiking*, dostupno na: http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/policy-areas/statistics/lang--en/index.htm, pristupljeno: 23.6.2017.
13. *International Monetary Found*, dostupno na: www.imf.org, pristupljeno: 20.5.2017.
14. Kan M., *Low Wages, long hours persist at iPhone factory says labor group*, 22.10.2015., dostupno na: www.cnet.com/news/low-wages-and-long-hours-still-persist-at-iphone-factory-claims-labor-group/, pristupljeno: 11.5.2017.
15. Kelly A., *Nestle admits slavery in Thailand while fighting child labour lawsuit in Ivory Coast*, 1.2.2016., dostupno na: www.theguardian.com/sustainable-business/2016/feb/01/nestle-slavery-thailand-fighting-child-labour-lawsuit-ivory-coast, prostupljeno: 11.5.2017.

16. *Make in India*, dostupno na: www.makeinindia.com, pristupljeno: 20.5.2017.
17. Međunardona organizacija rada (1970.) *Konvencija o određivanu minimalnog dohotka*, dostupno na: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312276:NO, pristupljeno: 5.5.2017.
18. Međunarodna organizacija rada, *Predogovor*, dostupno na: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO, pristupljeno: 5.5.2017.
19. Smith A. (1776.), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, dostupno na: www.goodreads.com/ebooks/download/21793595?doc=5258, pristupljeno: 27.4.2017
20. Social Accountability International, *SA8000® Consolidated Guidance: Remuneration*, dostupno na: www.sa-intl.org/_data/n_0001/resources/live/SA8000Remuneration.pdf, pristupljeno:5.5.2017.
21. *The World Bank*, dostupno na: www.data.worldbank.org, pristupljeno 16.5.2017.
22. Ujedinjeni narodi (1948.), *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, dostupno na: http://www.mdomsp.hr/userdocsimages/arhiva/files/73214/Op%C4%87a%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima.pdf, pristupljeno: 5.5.2017.
23. Ujedinjeni narodi (1976.), *Međunarodni Pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima*, dostupno na: http://www.pariter.hr/wp-content/uploads/2014/10/medjunarodni_pakt_o_gospodarskim_socijalnim_i_kulturnim-pravima.pdf, pristupljeno: 5.5.2017.
24. Winn P., *The slave labour behindyour favourite clothing brands: GAP, H&M and more exposed*, 22. 3. 2015., dostupno na: www.salon.com/2015/03/22/the_slave_labor_behind_your_favorite_clothing_brands_gap_hm_and_more_exposed_partner/, pristupljeno: 11.5.2017.

Znanstveno-stručni članci:

1. Bozarth C., Handfield R., Das A. (1998), *Stages of global sourcing strategyevolution: an exploratory study*, , broj 16, str. 241 - 255, Journal of Operations Management dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/223765707_Stages_of_Global_Sourcing_Strategy_Evolution_-_An_Exploratory_Study, pristupleno 15.4.2017.

2. Chun L. (2003.), *What is China's Comparative Advantage*, Vol. 36, no. 2, , str. 3–20., The Chinese Economy, dostupno na: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10971475.2003.11033463, pristupljeno: 6.4.2017.

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: *Motivacija za global sourcing*.....9

Grafikon 2: *Minimalna mjesečna plaća u Aziji*.....19

Grafikon 3: *Komparacija prosječnih i minimalnih plaća u odabranim kineskim gradovima*..20

POPIS SLIKA

Slika 1: *Broj radnika prisiljenih na rad u svijetu*.....13

SAŽETAK

Fenomen eksploatacije rada je sve prisutniji usprkos mnogim regulativama koje nastoje suzbiti iskorištavanje radne snage. Cilj ovog rada je upoznati čitatelje s problematikom eksploatacije radne snage od strane velikih kompanija. U prvom se poglavlju čitatelja uvodi u problematiku rada dok drugo poglavlje daje odgovor na pitanja zašto i kako je došlo do iskorištavanja radnika. Treći dio sadrži objašnjenje termina global sourcing kao i njegovih sinonima. S obzirom na to da je upravo global sourcing centralni dio strategije smanjenja troškova proizvodnje, te samim time zauzima veliku ulogu u stvaranju prihoda kompanije, ovo poglavlje sadrži dobre i loše primjere global sourcinga. Primjeri iskorištavanja radne snage važni su kako bi čitatelji imali uvid u realnu sliku stanja rada pod teškim uvjetima u kakvima se nalaze radnici u pojedinim zemljama kao što su Kina, Indija, Kambodža i drugi. U četvrtom se poglavlju daje osvrt na zakone, regulative i standarde koji štite prava radnika. Osim toka, detaljnije su prikazane inicijative pravedne trgovine (Fairtrade) i etične trgovine (Ethical Trade), čije organizacije djeluju u cijelom svijetu kako bi zaštitile radnike i osigurale im adekvatnu zaštitu na radu i pravedne uvjete trgovanja. Kraj rada rezerviran je za kratak kritički osvrt na problematiku koja do današnjeg dana nije još suzbijena u dovoljnoj mjeri.

Ključne riječi: eksploatacija radne snage, jeftina radna snaga, dječji rad, zakon o radu, Fairtrade, Ethical Trade

ABSTRACT

The issue of exploitation of labor is increasingly present in spite of many regulations that try to suppress it. The aim of this paper is to introduce readers to the issue of labor exploitation by large companies. The first chapter introduces the reader to the issue presented in this paper while the second chapter gives an answer to the questions why and how the exploitation of workers has occurred. The third chapter contains the explanation of the term global sourcing as well as its synonyms. Since global sourcing is the central part of the strategy to reduce production costs, and thus plays a major role in generating corporate revenue, this chapter contains positive and negative examples of it. Examples of labor exploitation are important so the reader can have an insight into the realistic picture of the working conditions of workers in certain countries such as China, India, Cambodia and others. The fourth chapter gives an overview of the laws, regulations and standards that protect workers' rights. In addition, Fairtrade and Ethical Trade Initiatives, whose organizations operate around the world in order to protect workers and provide them with adequate protection at work and fair trade conditions, are explained in a more detailed way. The end of the work contains a brief critical review of the issues that have not been sufficiently solved yet.

Keywords: labor exploitation, cheap labor, child labor, labor law, Fairtrade, Ethical Trade